

Костянтин Думитрашко

Жабомишодраківка

Перш ніж начну, попрошу лишень муз, панночок геліконських,
Щоб, прилинувши до мене, навчили, як вірші складати –
Вірші, котрі задумав співати про побоїще славне,
Лютую драку, діло страшне забіяки Арія.
От чим задумав я, добрій люди, вам уші подрати,
Як то колись пани миші на жаб страшну рать піднімали,
Мовби дражнили лицарство тих гайдамаків-гіантів,
Що вспоминати любила бабуся. Нум же з начала!
Миш колись, давши от кішки драла, напиться схотіла
І у калюжу свою устромила маленьку борідку,
Дуже бажавши хліснути водиці, як ось і уздріла
Страшна єї жабалуха і так до неї промовляла:
«Хто ти, козаче, відкіль ти прибіг і якого ти роду?
Правду скажи мені всю і мене не мороч ти брехнею,
Бо як тепер розпізнаю, то буду просить до господи,
Дам тобі їсти і пити, іще й хороше походити.
Ми ж, щоб ти знов, єсть пан Фізігнат, старшина у калюжі,
Дуже давно величаєшся отаманом в жаб'ячій Січі.
Батько у мене Пелей, а матусенька Гідромедуза,
Бог їм послав мене, кажуть, біля Ериданського ставу.
Бачу, що й ти парубіка завзятий і хлопець вродливий,
Може, козаче, з Батурина, може, й гетьманського роду?
Ну лишень, швидше скажи мені, хто твої батько та мати?»
Против сієї мови Псіхарпакс так промовляє:
«Що, пане-брате, питаєш породу, усякому звісну?
Наши й не наши, єї і сороки й ворони всі знають.
Я по іменю Псіхарпакс, щонайменший син, коли знаєш,
Батька Троксарта, коронного пана гетьмана, а мати –
Миш Ліхомила Ляхиня, дочка короля Птернотрокта,
Та породила мене в дуплі і, сама годувавши,
Фигів, родзинків, оріхів і ласощів всяких давала.
Як же нам бути в товаристві, що ми не вживемся з тобою?
Ти, пане-брате, калюжишся все у болоті, а наш брат
Їсть, хоть і крадучи, всячину, і не сховають од мене

Ні паляничок м'якеньких, пшеничних, на листу печених,
Ні буханців, ні попівських книшів, як примазані маслом.
Ні ветчини, ні ковбас (з часником не люблю), ні печінки,
Не спускаю і вареникам, хоть у сметані, хоть з маслом, —
Славная їжа! Бо, кажуть, єї і боги укладають.

Всякій страви я їм, і усе, чим ласують люди,
Мелеться і на мишиних зубах, як на добром камню,
Із баталії я не показував п'ят супостату,
А заривав з сотниками, як хвабрій москаль або лицар,
І не боюсь я людей, хоть вони і з дзвіницю завбільшки,
Од чоловіка, як ловить, втечу, укусивши за пальці,
Або, як спить він, то сміло шкаповий гризу його чобіт,
Чобіт, намазаний смальцем, а той собі спить і не чує.

Двох тілько гемонів славний мишиний рід наш боїться:
Страшно шуліки да кішки, бо дуже вони нас жахають,
І як піймають у кігті, то там тобі й вічна пам'ять,
Дужче ж я кішки боюся, сильне страшної звірюки,
Бо од єї і в норі не минає лихая година.

От не люблю ще чого: часнику, гарбуза да цибулі,
І не вживаю трави, лопуху, не вживаю й петрушки,
Ваше ж браття так тим, мабуть, пельку собі набиває?»
Пан Фізігнат осклабнувсь по сій мові і так промовляє:

«Тільки і світа хіба, що в вікні? Ох, єсть і в болоті.

І на сухому багацько і жабам усього в потраву,

Скачено ми по землі, і в воді ми уміємо плавать.

Щоб же ти знов, що я не брешу, то хоть зараз побачиш.

Сядь лиш на спину мені та держись, щоб у воду не впасті
І щоб у добром здоров'ї приплинуть до мене в господу».

Пан Псіхарпакс здуру на жаб'ячу спину і зскочив,

Дуже стрибнув він, і лапками за Фізігната вчепився,

Перше зрадів був, що плаває так, мов у човні,

І чудовався, що плава, дальше з ляку як ухне:

«Ох, мені лишенько, — каже, — вода підплеснула під мене!»

За Фізігната держиться і воду з шерсті стряхає,

Ніжками тріпа об черево, а у душі похололо.

Думає: «Гарно у гостях, а дома, як кажуть, ще краще».

Труситься тіло і тьохкає серце, бо дуже злякався,

Хвостик у воду впустив, як весло впускають із човна,

Молиться всім богам, щоб душі не занапостили,

Кається вслух у гріхах і ридає дрібними сльозами,
Рюмає гірко і так крізь сльози неборак промовляє:
«Мабуть, що Тавр не так умостив на спині коханку,
Як перевозив у Крим по синьому морю Явропу,
Ох, не так, як мене попросив Фізігнат у господу,
Да й скупав усього і зробив, як ту мокру ворону!»
Де ж під сей час не візьмись страшна й велика гадюка!
Голову зуздрівши зверху води зубату й ротату,
Пан Фізігнат упурнув, а того з переляку й не здумав,
Що пане-брат його плавать уміє так, як сокира,
Та упурнув аж на дно, щоб минула лихая година.
Сторч полетів Псіхарпакс, мов вивернувсь з човна,
Бився й руками й ногами, од смерті хотів він одбиться;
То впуринав, неборак, захльобнувшись добре водою,
То виринає зверх води і кричав скільки сили:
«Рятуйте!» Шкура обмокла на нім і тягла у глибоку ковбаню.
Тут, потопавши, Псіхарпакс такій слова промовляє:
«Ну, постривай, Фізігнате. Ізвів ти шляхетську душу!
Москаля ти підвіз, так тим я отут загибаю,
А якби на землі се було, то й тобі, ледащиці,
Дав би я маку; а то як жидюга мене одуривши,
Пхнув ти, як з мосту. Щоб тебе божая сила побила,
Щоб вашу жаб'ячу Січ татарва зруйновала!»
Так проклинивши, сердега впурнув та й назад не вертався.
Поки аж жовч рознесло, і уп'ять він над озером вирнув.
Сеє ж побачивши, Ліхопінакс, край болота стрибавший,
Швидше чкурнув і, засапавшись, все розказав товариству.
Тут, його слухавши, миші прийшли у азарт не на шутку,
Зараз пан маршал своїм жовнірам звелів до схід сонця
Скликати до ради все посполитство в будинки Троксарта,
Батька того мишку, що недавно втонув у калюжі
І догори черева розплатавшись, з пузом обдутим
Плавав сердюга не з берега, а посередині ставу.
От зібрались, як ще і чорти навкулачки не бились,
Встав Троксарт, що за сина ярився, і так промовляє:
«Ох, мосьпанове! Хоть жаби мене й одного підцковали,
Ну, да і всім нам од їх не минути лихої години
А безталанніший я, бо вже трьох паруб'яток ізбувся,
Первого, був він щонайстарший, згамкала каторжна кішка,

Вирвала аж із нори, ухвативши сердегу за хвостик,
А середульшого занапастили проклятії люди
Тим тараном, що розносять по селам кургузі цесарці
І що попросту зовуть його пасткою в деяких селах.
Третього ж, був він мізинчик мій і мазунець у матусі,
Пан Фізігнат піддурив і втопив у глибокій ковбані.
Ну, то давайте ж, дернем їх, одігшися в шори та вбори».
Всі мишуки по сій мові в поход снаряджатися стали
І одяглися, немов москалі, у казенну муницю.
Перше всього натягли чобітки з острогами на корках, —
Ті ж чобітки понакроювали із лушпиння квасолі,
Бо од вечері учора його багатенько зсталось.
Кунтуші та жупани натягли із кошачої шкури,
З гудзиків мідних побрали щити собі в лівій лапки,
Ратища ж в правих держали, ковав же їх мишачий циган,
Деякі ж і пукалки з бузини та з пір поробили,
Замість шапок із оріхів лушпиння міцне надівали.
Так снаряджалися мишачі лицарі. Се і почули
В жаб'ячій Січі і стали скорійше збирати громаду,
Щоб обвойні з супостатом гарненько гуртом раховатись.
От, як вони мірковались, ціпки повстремлявши у землю,
Де не візьмись машталір, од мишей за гінця прискакавший,
Ембісохітр Тигролихович (так його, бач, величали),
Звістку об распрі привіз він і так промовляв на все горло:
«Ей гов, вашеці! Мене до вас миші, панове, прислали,
Щоб об'явить вам війну. Руйновати вас швидко ми прийдем,
Дехто із наших побачив, як ваш Фізігнат у калюжі
Пана Псіхарпакса занапастив ні за цапову душу.
Ну, так виходьте ж, которі храбрійші із вас, на страження!»
Сеє ж сказавши, удрав, поки жаби, роти роззявлявши,
Слухали. Мову ж його розчовпавши, пристали до Фізігната.
Тут, поклонившись громаді, сказав він:
«Слухай, панове громадо! Не я утопив у калюжі
Миш ту мізерну, сама вона смерті своєї шукала,
Бо впуринати і плавати так, мовби жаба, хотіла.
Чим же я тут согрішив і за що мене всі виноватять?
Лучче ж давайте і ми їм дамо од лукавого з перцем.
Що ж нам початъ, так ось би якую дав я вам раду:
Нуте вдягнімось усі, в кого єсть, у козацьку зброя,

Станем над самою кручею тих супостат піджидати.
Тільки ж вони на нас кинуться, мовби скажені собаки, –
Тут ми накинем арканом мишей за уражую шию
І пострибаєм у воду з ними, де найглибше, у саму кручу.
Так-то ми їх одуривши, поучимо в озері плавать.
Хто ж не зуміє плисти, то нехай впуріна на здоров'я».
Так він сказав, почали рештоватися у збрui всі жаби:
Зараз наділи сап'янці з червоної дуже бутвини,
А з різаку та із ряски зробили мережані лати.
Лист із латаття, скусненько зібгавши, побрали щитами;
Замість списів — ситнягу й спичаків із води натягали,
А водяних маківок на козацькі шапки називали,
І, городок обкопавши біля щонайглибшого виру,
Позасідали в ровах і мишей піджидали до драки.
Сеє ж Зевес (бач, мишиний і жаб'ячий бог) як побачив,
Зараз богів у будинки цвяховані зорями кличе,
Силу велику показує жаб і мишей леєстрових.
Що, мов песиголовці, примогли б, одні других поїли,
Зареготовавсь і богам на війну мандруватъ дозволяє,
Хоч за мишей, хоч за жаб, а далі до Паллади і каже:
«Доню моя! За мишей чи за жаб оступатися будеш?
Правда, що миші в твоїх походжають, як дома, каплицях,
Ласують там вони добре над свічками і над книшами».
Так-то Сатурнович мовив, йому ж як одріже Афіна:
«Татку! Навряд чи я мишам паскудним піду помагати,
Дуже багацько вони нарobili дочці твоїй шкоди.
Всі каганці вивертають, якось же й очіпки погризли,
Саму ж найбільшу давненько мені заподіяли пакость:
Нову сорочку льняну з полотна чи з московського чи що,
Що мережками ще заполочі я сама вишивала,
Так помережали зубками всю, що як решето стала.
Так щоб я їм помогала – не діжде їх гемонів батько!
Бо заклялася на їх, як латала я тую сорочку,
Ну, та не буде й того, щоб дала я підмогу і жабам,
Бо у тих жаб, як я бачу, чортмає десятої клепки.
Раз, із війни я вернувшись і дуже втомившись, хотіла
Трошки спочити: не дали ж достогемонським кваканням жаби!
Як узяли скрекотать на все горло та квакать, та кукать,
То не звела я очей ні на волос до самого світа.

Знаєш, паноченьку, що? Ось нехай лишень всім їм абищо!
Хто б то з богів захотів із-за їх свої руки паскудить!
Іноді ще і безсмертного деякий п'яний улущить.
Лучче дивитимось з неба на жаб'ячу з мишами драку».
Всі боги сподобали розумну Палладину мову,
Повитріщали на землю баньки і рядком полягали.
Цитьте ж! Бо вже два гінці на сражені лицарів кличуть.
От уже чутъ, – комарі затрубили по війську тривогу,
Дибом у деяких лицарів встали із ляку чуприни,
Та і боги таки трохи либонь поховались за хмари.
Первий Песибоєць списом шпигнув навкід Ліхенора,
Щоб навісний не вискачував поперед батька у пекло.
Сторч полетів Ліхенор і понюхав землі, мов кабаки.
А Троглодит після його улучив у бік Пеліона,
Ратиця вгрузла до самого серця, звалився із нею,
Мовби той сніп, Пеліон та швидко і ноги одкидав:
Дядько Саміло з Перехитром, збігшиесь, вхопилися вручки,
А Сітофаг Пеліфону надбив таки добре печінки,
Бо, ухватившись за пуп, покотився, немов от завіни.
Як же уздрів Лімнохаріс, що збили з ніг Поліфона,
Зараз вхватив каменюку, шпурнув та й попав Троглодита,
В тім'я улущив його, розколов і лушпиння з оріха.
Тут Ліхенор, очвалавши, наскочив на Лімнохаріса,
Списом його проколов і одправив к батькам на вечерю,
А Кнамбофаг злякавсь та мерщій накивав і п'ятами,
Та недалеко й утік, – наздогнала лихая година,
З списом, що в спину вгруз, він стрибнув у глибокую кручу,
Кров'ю своєю зробив всю калюжу, як тую варену,
Тельбухи з його в воді полоскались, немовби ті хляки.
Пан Лімоніс Тигролиха у пузо під пупом поранив,
А Каламінх як уздрів Птерногліфа, то з ляку й не стямивсь.
Швидше в калюжу впурнув і ратицю з берегу кинув,
Гідрохаріс же, храбріший од його, убив Птернофага,
І на тім місці, мовляв той, дала йому жаба і цицьки.
Ліхопінакс же стригнув бородатого Барбарокита,
Прямо в горлянку шмигнув, не ковтнув він списа, як галушки,
А Прассофаг подивився, що Книшодіоктрен женеться,
З ляку у воду стрибнув у козацькій, як був, усій збрui,
Тут-то Харпак, спересердя за вибите все товариство,

Влущив Пелузія списом знечев'я у самі печінки,
Тричі чи що перекинувсь Пелузій і там же дав дуба,
А Пелобат, ухвативши повнісіньку жменю грязюки,
Пику тому заліпив і скорійше од його дременув,
Та недалеко й учхнув, бо Харпак наздогнав його швидко,
Дав він йому тришия і потилицю добре намилив,
Знівечив і ізом'яв його з серця на терту кабаку.
Жалко було Лімонісу товариша вбитого, кинувсь
Він за його відомстить, так баї Не на того наскочив,
Бо Харпак, настромивши його на список, як галушку,
Бандури випустив з його і з гряззю змішав, як онучу.
А Сітофаг, як побачив Троксарта, то так ізлякався,
Що із баталії навтікача поскакав у болото,
Сів у лепеху да відтіль не показував більше і носа.
Пан же Троксарт Фізігната як вчистить назустріч по жижках,
Сторч полетів Фізігнат у կалюжу од його навтіки.
Ну, да й Троксарт забісований: де б то його вже й покинуть,
Ні, так погнався був зопалу за урагом аж у воду.
Бачить з кручі Прассей Сітофага – на купку той дрався, –
Добре прицілившися, запустив в його гострую стрілку,
І пришиплив його до куп'яка, як пришиплюють квітку.
Був же між мишами лицар, над всіма завзятий і вищий,
Злий, немов біс, а хороший, як той намальований янгол,
Дужий, проворний і хитрий, а звали його Мерідарпакс;
Стойв один він поганої сотні татарів,
Жаб він трощив, як косар очерет або білка оріхи,
Клав, як снопи, урагів і, як ціпом, так списом їх лущив;
Мабуть би всіх перебив, бо здоровий був на печінки,
Ну, так Зевес не хотів, щоб дощенту він жаб передіяв.
Став жалковати над сердешними жабами так, як би батько:
Усом моргає і крутить і так до богів промовляє:
«Е, да воно, бачу, справді завоїсте коїться діло!
Трошчики тривожить мене Мерідарпакс, отой розбишака,
Нівечить дуже він жаб, – так, мабуть, скорійше із неба
Пошлем Палладу туди, а як треба, то й самого Марса».
Марс щось не був у куражі і Юпітеру так одвічає:
«Ні, мабуть, ми із Палладою чорта з два що удієм
Против завзятих мишей, бо не так вони щось розхрабрились.
Підем, хіба, усі лусом на їх або от що ти зробиш:

Вшквар лишень блискавкою мишей, як шкварив гіантів,
Знаєш, що протав тебе колись бунт галасні піднімали,
Так проучи і тепер лиш мишей, щоб не хвастали дуже».
«Noxe!» – Юпітер сказав і швирнув на їх блискавку з неба.
Страшно загуркало в хмарі, аж Лиса гора затряслася,
Зевс же, як вовк посередині ночі, блискав страшними очима,
І засліпив як богів, так і жаб, і мишей. З переляку
Жаби в болото, а миші у нори хотіли ховаться.
Тільки ж недовго од блискавки миші завзяті жахались.
Дружно взялися уп'ять, щоб жаб укінець доконати.
Те б і було, та Сатурнович жабам велику підмогу,
Мов би із неба, із озера вислав мишам на погибель.
Вийшов шкадрон карасирів страшних, як марюка пекельний.
В чорних мундирах і штанях, а хто гарячіший – в червоних.
Спина – ковадло, а ноги, як кліщі, а в роті два списи,
М'яса чортмає зверху, одна шкаралупа із кістки,
Тихо пішли клишоногі, хоть ніг до стогаспіда мали.
То були раки, мишей вони кліщами дуже щіпали,
І поламали їх ратиці, і покололи муницю.
Басуврівався мишам, од раків дали вони драла.
Сонечко в дальній байрак спочивати лягало, а раки
Жаб і мишей пороспуджували і війну порішили.

Примітка

Бурлескно-травестійна поема Костянтина Думитрашка «Жабомишодраківка» є пародією на відносно невеликий за обсягом давньогрецький епос «Батрахоміомахія» («Війна жаб з мишами»), котра, у свою чергу, є пародією на «Іліаду» Гомера. В античні часи довгий час вважалося, що спародіював таким чином «Іліаду» сам Гомер (тому навіть на барельєфі «Апофеоз до Гомера» III сторіччя до нашої ери Гомер зображений із мишею та жабою), але зараз вважається, що «Війну жаб з мишами» склав інший, більш пізній автор. Одним із ймовірних авторів називають Пігрета. «Батрахоміомахія» неодноразово перекладалася українською

(наприклад, є переклад Степана Руданського за назвою «Омирова війна жаб з мишами»). В багатьох європейських літературах були створені переспіви та пародії на цей давньогрецький твір.

Український поет Костянтин Думитрашко (1814-1886) написав свою пародію за прикладом «Енеїди» Котляревського, ввівши в античну казку про жаб і мишей реалії українського життя. До речі, цей твір Думитрашка був першим в українській літературі, написаний гекзаметром. Надруковано його було у Санкт-Петербурзі в 1859 році, під заголовком «Жабомишодраківка, на нашу руську мову перештопав К.Д.». «Жабомишодраківка» дуже подобалася Тарасові Шевченку.